

Pavle Bonča

Samostalni istraživač, Zagreb

Ana Marinković*

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za povijest umjetnosti

Crtež gruškoga ladanjskog sklopa Kaboga-Zec iz 1508. godine

Prethodno priopćenje – *Preliminary communication*

Primljeno – *Received* 1. 2. 2021.

UDK 72.021.2:728.84Kaboga-Zec"1508"

DOI <https://doi.org/10.31664/ripu.2021.45.04>

Sažetak

Crtež dvojnog ljetnikovca Kaboga-Zec iz serije *Diversa Cancellariae* Državnog arhiva u Dubrovniku iz 1508. godine najraniji je sačuvani vizualni prikaz dubrovačke ladanjske arhitekture te donosi niz likovnih i tekstualnih podataka značajnih za razumijevanje njezina razvoja na prijelazu 15. i 16. stoljeća. Osim udvostručenog pročelja s gotičkom triforom i bočnim biforama, to se posebice odnosi na element ugaone lođe, poput lođa kakve se u simetričnom paru pojavljuju na pročeljima

dvaju dubrovačkih ljetnikovaca kasnog 16. stoljeća (*Sorgo-Natali* i *Mleci*), dok je znatno ranija lođa ljetnikovca Kaboga-Zec oblikovno i funkcionalno donekle usporediva s bočnim "prohodnim" lođama ranoga 16. stoljeća. Srodnosti s objema vrstama lođa ukazuju na prijelazni oblik, odnosno na moguće najraniji primjer ugaone lođe u korpusu dubrovačke ladanjske arhitekture, a time i na lokalno podrijetlo ovoga arhitektonskog motiva.

Ključne riječi: *Dubrovnik, ljetnikovci, renesansa, lođa*

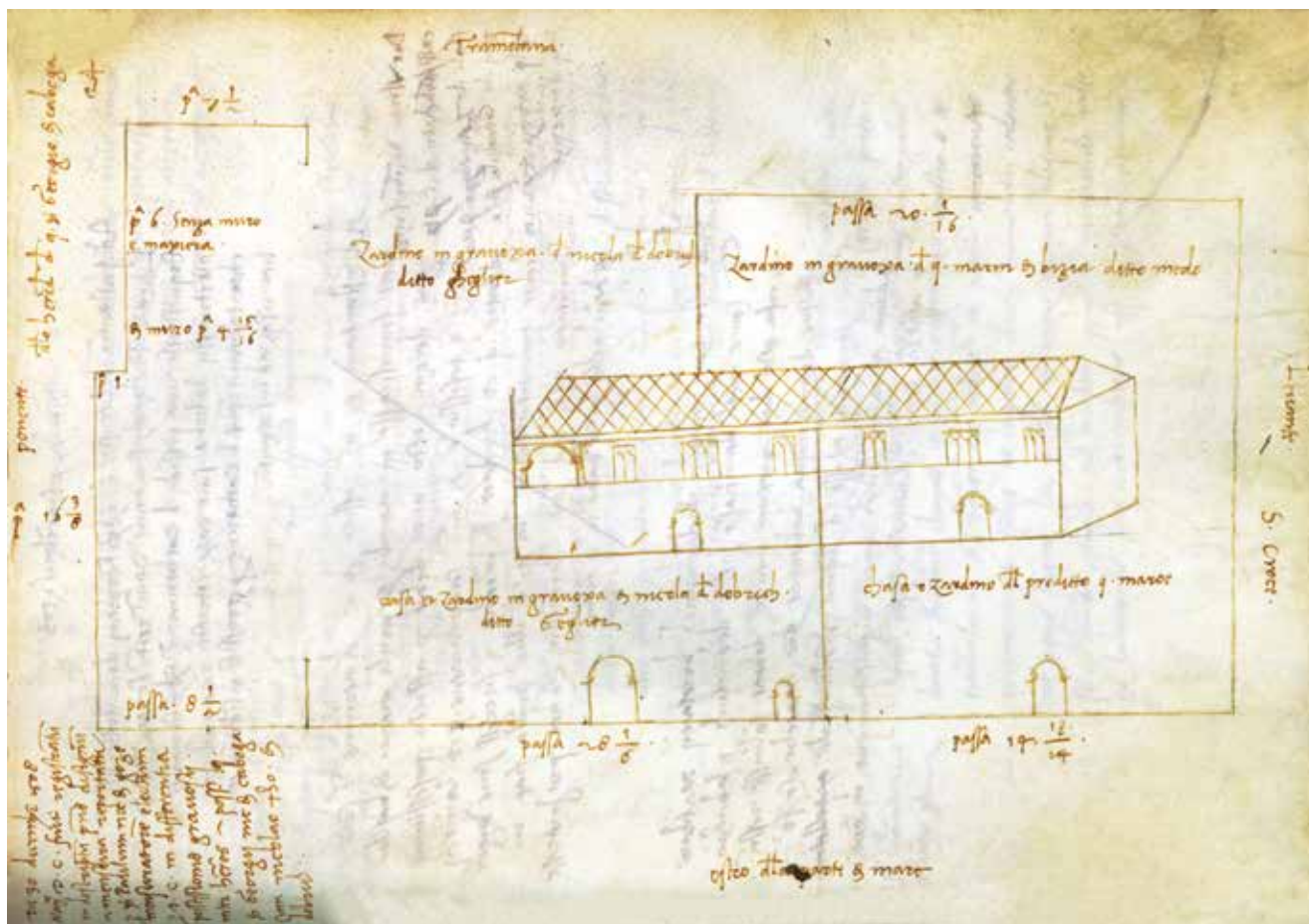
U Državnom arhivu u Dubrovniku u arhivskoj seriji *Razni zapisi dubrovačke kancelarije (Diversa Cancellariae)* pronađen je crtež ljetnikovca Kaboga-Zec iz 1508. godine koji svjedoči o dosad nepoznatoj gotičko-renesansnoj fazi izgradnje toga ladanjskog sklopa. Cilj ovoga rada prvenstveno je predstaviti taj dokument – ujedno i najstariji poznati crtež nekoga dubrovačkog ljetnikovca¹ – te naznačiti arhitektonske karakteristike prikazane građevine u kontekstu spoznaja o dubrovačkoj ladanjskoj arhitekturi 16. stoljeća. Kako ljetnikovac Kaboga-Zec nije sustavno istražen, ovaj je tekst uvod u daljnje proučavanje morfoloških transformacija sklopa i slijeda vlasnika, a s obzirom na ranu pojavu ugaone lođe, karakterističnoga oblikovnog elementa dubrovačke ladanjske arhitekture, i prilog njezinom cjelovitijem poznavanju.

Opis nacрта

Crtež dvojnog objekta i okolnog zemljišta zauzima više od tri četvrtine stranice, a uz njega se nalazi kratak zapis na latinskom jeziku u kojem se navodi da je 30. prosinca 1508.

godine, po kneževu nalogu, u knjigu unesen crtež načinjen po izmjeri koju je, zbog spora oko posjeda u Gružu između nasljednika pokojnog ser Đura Nikolina Kaboge i Nikole Tomina Dobrića, izvršio Pavao Nikolin Gučetić, za to imenovan od kneza.² Na crtežu su na talijanskom jeziku naznačene strane svijeta, zabilježene su dimenzije i vlasnici građevina te pripadajućih i susjednih zemljišta. Istočna (u stvarnosti jugoistočna) strana ladanjske kuće i posjeda pripadala je pokojnom Marinu/Maroju de Bizia zvanom Medo (*zardino in Gravoxa de quondam Marin de Bizia ditto Medo; chasa e zardino del preditto quondam Maroe*), dok je zapadni (sjeverozapadni) dio bio u vlasništvu Nikole Tomina Dobrića zvanog Gheglier/Geglier (*zardino in Gravoxa de Nicola de Dobrich ditto Gheglier; casa et zardino in Gravoxa de Nicola de Dobrich ditto Geglier*). Teren koji na zapadnoj strani graniči s Dobrićevim posjedom označen je kao posjed nasljednika Đura Kaboge (*dello herede de quondam ser Georgio de Caboga*), pa je izvjesno da je spor izbio oko zapadne međe Dobrićeva posjeda.³

Sve prostorne reference upućuju na to da je na crtežu prikazan ladanjski sklop danas zvan Kaboga-Zec, podignut

1. Nacrt ladanjskog dvojnog kompleksa Kaboga-Zec iz 1508. godine (Državni arhiv u Dubrovniku, *Diversa Cancellariae*, 101, f. 24r)
 Drawing of the twin villa complex of Caboga-Zec from 1508 (State Archive in Dubrovnik, *Diversa Cancellariae*, 101, f. 24r)

na sjevernoj obali gruške uvale, nedaleko od samostana Sv. Križa (čiji je posjed na crtežu označen kao *S. Croce*),⁴ a njegov najuočljiviji distinktivni arhitektonski element – ugaona lođa na pročelju zapadnoga (nekoć Dobrićeva) dijela dvojne zgrade – sačuvan je do danas.

Premda sam nacrt nije posve ujednačen u mjerilu, mjere izražene u sežnjima predstavljaju vjerodostojne podatke, dok ih vizualni prikaz tek provizorno predočuje. Shodno svrsi izmjere, najviše mjernih podataka doneseno je za zapadni dio posjeda. S obzirom na napomenu koja spominje potez u sjeverozapadnom uglu parcele bez zidane ili suhozidne ograde (*passa 6 senza muro e maxiera*) te na neutvrđenu liniju međe na sjevernoj strani, čini se da bi spor između Dobrića i Kaboginih nasljednika mogao biti povezan upravo s tom nejasnoćom. Ogradni zidovi dvaju prednjih vrtova na obalnoj strani imaju zasebne ulaze, a osim ogradnih, jasno je naznačen i njihov razdjelni zid, u osi podjele same dvojne zgrade. I reprezentativno, južno pročelje odražava dvojnost sklopa: koncipirano je od dvaju identičnih simetričnih pročelja s centralnom gotičkom triforom između dviju bočnih bifora na katu, dok je u zonama prizemlja prikazan tek po jedan, približno centralno smješten, polukružno lučno zaključan ulaz. Od potpune simetričnosti pročelja, kako na razini cjeline, tako i na razini oba dijela, odstupa jedino asimetrično postavljena

lođa u produžetku zapadnog dijela sklopa. Štoviše, zgrada je do danas, preobraženih pročelja zbog kasnijih intervencija, sačuvala dvojnost kako u eksterijeru, tako i u interijeru.⁵

Imovinski spor između vlasnika susjednih čestica zahtijevao je vjerodostojan vizualni prikaz ladanjskog sklopa u svrhu točnog utvrđivanja međusobnih granica. To je vjerojatan razlog zašto su ladanjska kuća i vrt sklopa Kaboga-Zec prikazani u različitim perspektivama. Naime, ogradni su zidovi prikazani u tlocrtu, u razmjerno preciznome mjerilu; troja vrata na južnome ogradnom zidu posjeda prikazana su *en face*, dok je dvojna ladanjska kuća u središtu prikaza skicirana aksonometrijski s pogledom na južnu i istočnu fasadu. Uz tekstualne zabilješke s imenima vlasnika te precizno navedene mjere u sežnjima, prikaz ladanjskog objekta svjedoči o dimenzijama i obliku kompleksa, o vlasničkim odnosima na širem području, kao i o konkretnoj artikulaciji reprezentativnog pročelja i ogradnog zida dvojne ladanjske zgrade.

Kombinacija središnje trifore flankirane biforama iznimna je kako za sačuvanu gradsku, tako i za ladanjsku rezidencijalnu arhitekturu 15. stoljeća u Dubrovniku. Premda su ona uglavnom znatno izmijenjena u kasnijim stoljećima, širina pročelja kasnogotičkih gradskih kuća najčešće nije dozvoljavala razvijanje složenijih kombinacija prozorskih

2. Pročelje kompleksa Kaboga-Zec prije recentne obnove (Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, br. reg. RST-1210)
Front façade of the Caboga-Zec complex before the recent renovation works

otvora, pa čak i iznimke poput palače Isusović-Braichi ili same Sponze zadržavaju raskošniju inačicu – triforu s postranim monoforama. Nasuprot tome, pročelja ljetnikovaca koja nisu bila ograničena skućenošću prostora, razvijaju raspored centralne trifore sa po dvije bočne monofore kakav, primjerice, susrećemo na ljetnikovcima Bunić-Gradić u Gružu, Bunić-Kaboga na Batahovini ili onome Petra Sorga na Lapadu. Raspored s biforama kakav nalazimo na nacrtu sklopa Kaboga-Zec ipak se ne bi trebao smatrati sažetom

inačicom rasporeda s po dvije bočne monofore, budući da nisu ekvivalentne u tlocrtnom rasporedu. Naime, bočne bifore sklopa Kaboga-Zec odgovaraju bočnim prostorijama prvoga kata, a kod navedenih ljetnikovaca samo vanjski par monofora odgovara bočnim prostorijama, dok se unutarnji par nalazi u centralnoj dvorani. Široka, polukružnim lukom zaključena lođa na zapadnom kraju pročelja jedini je otvor do danas sačuvan u obliku u kojem je prikazan na crtežu. Poput lođe, kod koje su profili-

3. Pročelje kompleksa Kaboga-Zec tijekom recentne obnove (foto: Ana Marinković)
Front façade of the Caboga-Zec complex during the recent renovation works

4. Djelomično zazidana ugaona lođa kompleksa Kaboga-Zec (foto: Ana Marinković)
Partially walled corner loggia of the Caboga-Zec complex

5. Unutrašnjost lođe tijekom recentne obnove (foto: Antun Baće)
Interior of the loggia during the recent renovation works

rane impostne zone luka sačuvane, i ulazi u prizemlju imaju naznačene impostne zone, no danas se na njihovom mjestu nalaze novija vrata pravokutnog oblika. Za razliku od lođe i glavnih ulaza koji su polukružno zaključeni, prozori u zoni kata imaju šiljate gotičke lukove, uklopljene unutar pravokutnih okvira. Premda je ovakvo heterogeno oblikovanje otvora u duhu tzv. »mješovitoga« gotičko-renesansnog vokabulara tipično za arhitekturu palača i vila druge polovice 15. i prve polovice 16. stoljeća, za koju je karakteristično supostavljanje gotičkih prozora i renesansno oblikovanih lođa ili trijemova, potrebno je arhivskim istraživanjem utvrditi vrijeme i faze gradnje sklopa Kaboga-Zec, prije nego što se kombinacija stilski različitih otvora pripiše integralnome projektu.

Arhitektonski element ugaone lođe u dubrovačkoj ladanjskoj arhitekturi

Motiv lođe u dubrovačkoj ladanjskoj arhitekturi javlja se tijekom 16. stoljeća s uobičajenim funkcijama prolaza, predvorja, ljetnog salona ili blagovaonice.⁶ Premda su lođe dubrovačkih ljetnikovaca različitih arhitektonskih oblika, one su najčešće bočni ili ugaoni elementi kata, bilo da su inkorporirane u tijelo ladanjske kuće i postavljene simetrično (u paru) ili da su smještene bočno kao asimetrično (prislonjeno) autonomno tijelo. Zajednička im je odlika to što tvore prijelaz između unutarnjeg i vanjskog prostora, odnosno zatvorenih odaja i terase ili vrta.⁷ Premda je ta veza najčešće ostvarena neposrednim pristupom terasi (nad orsanom) ili vrtu, u nekim svojim inačicama prostor lođe nije bio funkcionalno povezan s eksterijerom, odnosno, "prola-

zan". Dva takva primjera susrećemo u kasnom 16. stoljeću, a zahvaljujući pronađenom nacrtu, moguće je identificirati sklop Kaboga-Zec kao rani primjer koji sjedinjuje određene elemente bočnoga prolaznog i ugaonoga izoliranog tipa lođe.

Na temelju morfoloških karakteristika (prvenstveno prozora pravokutnog oblika kakvi su danas sačuvani) smatralo se da je ljetnikovac izgrađen znatno kasnije: zapadni dio na prijelazu 16. u 17. stoljeće, a istočni dio u 18. stoljeću.⁸ Pronađeni crtež pomiče tu dataciju znatno unatrag, te dokazuje da su oba dijela postojala već oko 1500. godine, što je naročito važno za dataciju polukružno zaključene lođe kao izrazito renesansnog oblika.

Ugaone lođe oblikovane dvama polukružnim lukovima postavljenima pod pravim kutom, a bez funkcionalne komunikacije s vanjskim prostorom, u Dubrovniku su sačuvane na još dva ladanjska objekta u blizini sklopa Kaboga-Zec: ljetnikovcu poznatom pod nazivom *Mleci* (Giorgi-Mayneri, izvorno Paska Franova Sorga) na Lapadu, precizno datiranom u razdoblje između 1570. i 1592. godine,⁹ te ljetnikovcu Sorgo-Natali na Kantafigu, široko datiranom od kasnoga 16. do ranoga 17. stoljeća.¹⁰ Oba ljetnikovca imaju dvije simetrične ugaone lođe na katu, otvorene polukružnim lukovima na glavnom i bočnim pročeljima.¹¹ Sličnost lođe sklopa Kaboga-Zec s ovim tipom lođe očituje se prvenstveno u njena dva ugaona polukružna otvora (bočni je otvor ovdje naknadno zazidan), premda je u slučaju sklopa Kaboga-Zec luk na glavnom pročelju znatno širi i viši od onoga na bočnom. Usto, za razliku od navedena dva mlađa ljetnikovca, na spoju čijih se ugaonih lukova nalaze stupovi s kapitelom, ugao lođe Kaboga-Zec je zidan, a umjesto kapitela ima profilirani impost, poput ugaone lođe Sorkočevićeva ljetnikovca u Komolcu

6. Ljetnikovac Sorgo-Natali (foto: Ana Marinković)
Villa Sorgo-Natali

7. Ljetnikovac *Mleci* Paska Franova Sorga (Giorgi-Mayneri) 1880. godine, prije historicističke obnove (iz T. Kuljiš, "Mleci" na Lapadu. Ljetnikovac Paska Frana Sorkočevića, Dubrovnik, 2002.)
Villa Mleci of Pasko Franov Sorgo (Giorgi-Mayneri) in 1880, before the historicist restoration

iz 17. stoljeća.¹² Druga sličnost lođe Kaboga-Zec s lođama ljetnikovaca Sorgo-Natali i *Mleci* leži u činjenici nepostojanja vanjske komunikacije s terasom u obliku u kojem je kompleks dokumentiran 1508. godine. Premda na nacrtu orsan nije prikazan, on je (u još neodređenom trenutku) dograđen i do danas sačuvan u karakterističnom obliku i smještaju, s lučnim otvorom u ogradnom zidu. Stoga ne treba odbaciti

mogućnost da je bio izvorno planiran zajedno s lođom, te da je komunikacija s terasom nad orsanom bila u izvorištu oblikovanja ove lođe, što bi objasnilo izrazito širok i visok pročelni luk u odnosu na bočni.

Što se smještaja lođe tiče, asimetrično pročelje ladanjskog sklopa Kaboga-Zec sa samo jednom ugaonom lođom tek se dijelom može objasniti dvojnim karakterom zgrade,

odnosno činjenicom da je riječ o dvjema zasebnim stambenim jedinicama naslonjenima jedna na drugu bočnim pročeljem. Premda će tek daljnja istraživanja osvijetliti odnos lođe i izvornog projekta, izvjesno je da nije bilo zamišljeno da simetričnost dvaju pročelja bude dopunjena simetrično smještenim parom lođa, niti u okviru zapadnog dijela sklopa, niti na razini cjeline. Po tome je smještaj lođe Kaboga-Zec sukladniji kronološki bližem asimetričnom primjeru ljetnikovca Bunić-Kaboga na Batahovini iz prve polovice 16. stoljeća.¹³ Međutim, bočna lođa ljetnikovca Bunić-Kaboga dvostručno je rastvorena na nasuprotnim pročeljima i proteže se čitavom dubinom zgrade, čime je oblikovno sličnija gotovo suvremenoj lođi ljetnikovca Petra Sorga na Lapadu.¹⁴ Lapadska lođa proteže se čitavom dubinom okomitog krila ljetnikovca, prema vrtu je otvorena dvama lukovima, a na nasuprotnoj strani dvama prozorima, no njen neuobičajen smještaj – na začelju zgrade – čini ovaj primjer neprikladnim za daljnju usporedbu.¹⁵

S obzirom na funkcionalnu povezanost s vanjskim prostorom, lođa ljetnikovca Bunić-Kaboga ističe se komunikacijom na oba dulja pročelja: njegova lođa predstavlja vezu između prednje terase nad orsanom i stražnjeg vrta. Za razliku od toga, lođa ladanjskog sklopa Kaboga-Zec proteže se samo prednjim dijelom zgrade (oko trećine dubine zgrade) i ima lučno otvorenu prednju i bočnu stranu, pa je time mnogo sličnija kasnijem tipu “izoliranih” plićih ugaonih lođa poput onih na ljetnikovcima Sorgo-Natali i *Mleci*, kao i “prohodnoj” ugaonoj lođi ljetnikovca Sorkočević u Komolcu, dograđenoj u 17. stoljeću i povezanoj s bočnom terasom. Bez obzira je li lođa sklopa Kaboga-Zec bila dijelom izvornog projekta (poput onih ljetnikovaca Sorgo-Natali i *Mleci*) ili je, što je vjerojatnije, a pokazat će konzervatorska i arhivska istraživanja, naknadno dograđena, važnost sigurne datacije *ante quem* koju pronađeni crtež daje ugaonoj lođi sklopa leži u tome što je ta lođa daleko ranija od spomenuta dva sačuvana primjera, pa stoga – bez obzira je li projektirana s terasom ili bez nje – predstavlja vrlo rani primjer plitke ugaone lođe u dubrovačkoj ladanjskoj arhitekturi.

* * *

Osim što predstavlja najraniji poznati vizualni prikaz dubrovačke ladanjske arhitekture, dokument s nacrtom sklopa Kaboga-Zec omogućava i njegovu ranu dataciju, čime ovaj

sklop postaje jedna od najstarijih u izvorima dokumentiranih sačuvanih građevina na području gruške uvala. Područje Gruža najkasnije je do 15. stoljeća bilo definirano kao prostor suburbane ladanjske izgradnje, a istovremeno i važna luka i brodogradilište.¹⁶ U takvom je ladanjsko-gospodarskom okruženju bila smještena promatrana dvojna građevina, zanimljiva inačica prigradske rezidencijalne arhitekture. Premda sklop po svemu sudeći nije uključivao sve elemente ljetnikovca (poput kapele ili ribnjaka), njegova je pripadnost ladanjskoj arhitekturi neupitna s obzirom na smještaj uz obalu, okruženost vrtom (na crtežu su oba dijela posjeda navedena kao *chasa e zardino*) te reprezentativno oblikovanje pročelja i prostranu lođu. Oblik ugaone lođe javlja se u Dubrovniku na ljetnikovcima Sorgo-Natali i *Mleci* u gruškoj uvali tek u kasnom 16. stoljeću, što podcrtava važnost njegove rane pojave na ovdje dokumentiranom sklopu. Za razliku od kasnije formuliranoga simetričnog obrasca, kod sklopa Kaboga-Zec riječ je o jednoj (moguće naknadno prigradenoj) ugaonoj lođi, u nekim aspektima – poput vjerojatne veze s terasom nad orsanom – usporedivom s tipom bočne prohodne lođe.

Ladanjski sklop Kaboga-Zec, u usporedbi s dosadašnjim objavljenim saznanjima, jedinstven je slučaj dvojne ladanjske zgrade na dubrovačkom području, a pronađeni crtež donosi i informacije o izvornim vlasnicima kompleksa, čija prezimena – Bizia i Dobrić (Nale) – upućuju na sam vrh dubrovačkoga antuninskog građanstva. Specifične okolnosti nastanka kompleksa vjerojatno su utjecale na fleksibilniju interpretaciju karakterističnih oblika ladanjske izgradnje i poprimanje nekih pragmatičnih elemenata združnog stanovanja. S druge strane, društveni status i imućnost naručitelja mogli bi objasniti posezanje za inovativnim, modernim arhitektonskim motivom, poput renesansno oblikovane ugaone lođe.

Zahvaljujući pronalasku crteža koji precizno dokumentira stanje ljetnikovca Kaboga-Zec početkom 16. stoljeća, potaknut će se razmatranje problema od kojih su ovdje naznačeni tek neki, a čime ovaj, dosad nedovoljno valoriziran ljetnikovac postaje iznimno važnim za bolje sagledavanje razvoja dubrovačke ladanjske arhitekture. Na pitanja razvoja oblika odgovore mogu pružiti isključivo sustavna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, dok će daljnja arhivska istraživanja omogućiti širi pogled u naručiteljsku aktivnost, ali i dinamiku nekretninskog vlasništva, unutar najvišega pučanskog sloja u 15. i 16. stoljeću.

Bilješke

* Ovaj je članak nastao u sklopu projekta financiranog od Okvirnog programa Europske unije za istraživanje i inovacije Obzor 2020 (GA n. 865863 ERC-AdriArchCult). / *This article is part of a project that has received funding from the European Union's Horizon 2020 Research and Innovation Programme (GA n. 865863 ERC-AdriArchCult).*

1 Premda se u samim dokumentima spominju izuzetno često, likovni prikazi arhitekture vrlo su rijetko sačuvani u arhivskim knjigama, ponajviše zato što su se crteži i nacrti najčešće prilagali na zasebnim listovima, a izuzetno rijetko ucrtavali ili precrtavali u samu knjigu. Recentno je objavljeno nekoliko arhitektonskih

nacrta ili crteža arhitekture iz doba Dubrovačke Republike (TANJA TRŠKA, Neostvareni projekt isusovačke crkve i kolegija /1659./ u Dubrovniku, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 33 /2009./, 125–140; DANKO ZELIĆ, Crtež s prijedlogom lokacije crkve sv. Roka u Dubrovniku iz 1532/33. godine, *Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku*, 58 /2020./, 73–92; NADA GRUJIĆ, *Dubrovačka ladanjska arhitektura*, Zagreb, 2021., 440), a osim nacrtu sklopa Kaboga-Zec, ovoj se grupi pridodaju i novopronađeni crteži dviju kuća u Župi dubrovačkoj iz serije *Diversa Cancellariae* Državnog arhiva u Dubrovniku, sv. 91 (1495. – 1497.), ff. 85r i 138v. Zahvaljujemo Antunu Bači, Matku Matiji Marušiću, Nikši Selmaniju i Ivanu Viđenu na mnogostrukoj pomoći tijekom istraživanja i pripreme teksta.

2

Die 30 decembris 1508. Mandato domini comitis fuit registratum et descriptum presens disignum et mensura reportata per ser Paulum Nicolai de Goze mensuratorem electum per dominum comitem in differentia possessionis Gravosii inter heredes et possessores quondam ser Georgii Nicolai de Caboga cum Nicolao Thomaie de Dobrich. Državni arhiv u Dubrovniku, *Diversa Cancellariae*, 101, f. 24r. S obzirom na to da sam nacrt nije priložen na slobodnom listu, nego je ucrtan na uvezanom listu knjige, pretpostavlja se da je notar precrtao nacrt priložen od mjernika.

3

Identitet prvobitnih vlasnika dvojne kuće bit će razriješen u zasebnoj članku u kojem će se, analizom oporuka aktera, kao i još nekih relevantnih notarskih dokumenata, razriješiti i početna faza ovoga građevinskog sklopa koja unatrag seže barem do sredine 15. stoljeća.

4

O samostanu Sv. Križa i njegovoj vezi s obitelji Bizia, vidi: STJEPAN KRASIĆ, Dominikanski samostan sv. Križa u Gružu (1437–1987), *Croatia Christiana periodica*, 11, br. 20 (1987.), 184–199.

5

S obzirom na to da su grubi radovi na obnovi zgrade u tijeku, analizu unutarnjega tlocrtnog rasporeda i sačuvane arhitektonske plastike u interijeru za ovu priliku nije bilo moguće napraviti.

6

O lođama ljetnikovaca vidi: NADA GRUJIĆ, *Ladanjska arhitektura dubrovačkog područja*, Zagreb, 1991., 90–95. Andrea Palladio opisao je funkciju lođe sljedećim riječima: *servono queste loggie a molti commodi come a mangiare et ad altri diporti* (»Ove lođe služe za mnoge užitke, poput jela i drugih oblika razonode«), ANDREA PALLADIO, *I Quattro libri dell'architettura*, sv. II, Venezia, 1570., 21. Više o društvenim konotacijama lođe u dubrovačkom kontekstu vidi npr.: NADA GRUJIĆ, Ljetnikovac Miha Junijeva Bone u Rijeci dubrovačkoj: problemi datacije, atribucije i prezentacije, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 38 (2014.), 70.

7

NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 1991.), 90.

8

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske, broj registra RST-1210.

9

O ljetnikovcu Paska Franova Sorga / Giorgi-Mayneri, s datacijom na temelju notarskih dokumenata, vidi: TOMISLAV KULJIŠ, »Mleci« na Lapadu. Ljetnikovac Paska Frana Sorkočevića, Dubrovnik, 2002., 17. Potkraj 19. stoljeća ljetnikovac je preuredio August Mayneri u neogotičkim oblicima, n. dj., 115 (bilj. 55). Vidi i: NADA GRUJIĆ (bilj. 1), 275–278.

10

O ljetnikovcu Sorgo-Natali vidi: NADA GRUJIĆ (bilj. 1), 279–282. N. Grujić smatra taj ljetnikovac »kasnijom replikom« ljetnikovca Giorgi-Mayneri, vidi: NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 1991.), 131, a njegovu arhitektonsku formu tumači kao izraz prijelaznoga renesansno-baroknoga stila, odnosno odstupanja od »renesansne stilske sheme«, vidi: NADA GRUJIĆ, Ljetnikovac Stay-Kaboga u Rijeci dubrovačkoj – rezultati istražnih radova provedenih 1993. godine, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 20 (1996.), 97–98.

11

Smještaj lođa na ljetnikovcima Sorgo-Natali i *Mleci* (Giorgi-Mayneri), a s argumentom nepostojanja lokalnog razvoja arhitektonskog motiva, N. Grujić objašnjava neposrednim preuzimanjem modela ugaonih lođa (premda trolučno oblikovanih) denoveških renesansnih vila, vidi: NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 1991.), 131, 152 (bilj. 27) te NADA GRUJIĆ (bilj. 1), 281. S obzirom na novu dataciju lođe sklopa Kaboga-Zec, trebalo bi istražiti mogućnost ranijega lokalnog razvoja.

12

Na unutarnjem licu luka lođe uklesana je godina 1832., što se vjerojatno odnosi na jednu od kasnijih obnova. Daljnje će istraživanje utvrditi u kojoj je mjeri sama lođa pregrađena, premda njen identičan oblik zabilježen na crtežu iz 1508. ukazuje na to da je eventualno riječ o preslagivanju izvornih klesanih elemenata.

13

Više o dataciji i formalnim karakteristikama ljetnikovca Bunić-Kaboga vidi u: NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 1991.), 88–90, 115; NADA GRUJIĆ, Rezultati konzervatorsko-restauratorskih istraživanja na ljetnikovcu Bunić-Kaboga u Rijeci dubrovačkoj, *Portal*, 5 (2014.), 97–121; NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 2014.), 63–80; NADA GRUJIĆ, Antikizirajući kapiteli oko godine 1520. u Dubrovniku, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, 21 (1997.), 6–21; NADA GRUJIĆ, Ljetnikovac Bunić-Kabužić, u: *Zlatno doba Dubrovnika XV. i XVI. stoljeće*, katalog izložbe (ur. Vladimir Marković), Zagreb, 1987., 316.

14

O ljetnikovcu Petra Sorga na Lapadu vidi: CVITO FISKOVIĆ, *Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu* (Rad JAZU, sv. 397), Zagreb, 1982.; RADOVAN IVANČEVIĆ, Sorkočevićev ljetnikovac na Lapadu i problem klasične renesanse, u: *Likovna kultura Dubrovnika 15. i 16. stoljeća* (ur. Igor Fisković), Zagreb, 1991., 75–81; NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 1991.), 86–91, 111.

15

NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 2014.), 71–72, kao i 73, gdje autorica povezuje tordirane stupove i polustupove lođe Bunić-Kaboga s onima u trijemu prizemlja ljetnikovca Sorkočević na Lapadu, naručenima 1518. godine. Vidi i: NADA GRUJIĆ (bilj. 6, 1991.), 88–90, 115 (bilj. 54).

16

Toskanski humanist Filip de Diversis de Quartigianis Gruž 1440. godine opisuje kao »najzaklonjeniju i najvelebniju luku«, područje »ukrašeno posvuda okolo mnogim plodnim vinogradima, veličanstvenim palačama i prelijepim vrtovima«, FILIP DE DIVERSIS, *Opis slavnoga grada Dubrovnika* (prir. i prev. Zdenka Janeković Römer), Zagreb, 2004., 46. Dominikanac Serafino Razzi krajem 16. stoljeća daje sličan opis: »vrlo je ljupko i ugodno priobalno mjesto, puno vrtova i palača, s prostranom i sigurnom lukom, ne umjetnom, već prirodnom«, SERAFINO RAZZI, *Povijest Dubrovnika* (prir. Stjepan Kراسić), Dubrovnik, 2011., 173–174. Vidi i: ANTE MARINOVIĆ, *Gruž* (*Kratki povijesni pregled*), *Croatia Christiana periodica*, 11, br. 20 (1987.), 174–183, posebno 176–177.

Summary

Pavle Bonča – Ana Marinković

Drawing of the Caboga-Zec Villa Complex in Gruž (1508)

The 1508 drawing of the twin villa Caboga-Zec from the *Diversa Cancellariae* series preserved at the State Archives in Dubrovnik is the earliest preserved visual representation of Dubrovnik's villa architecture and contains various visual and textual information crucial for understanding its development at the turn of the 16th century. The drawing was made in order to resolve a dispute between one of the owners of the villa, Nikola Tomin Dobrić (Nale), and the owner of the neighbouring plot, Đuro Nikolin Caboga (Kaboga), which is why – according to the purpose of the survey – it combines the floor plan, the *en face*, and the axonometric view, with exact measurements given in fathoms. Based on the notes with the names of the plot owners, the villa complex has been identified as the Caboga-Zec villa in Gruž, so far considered a building from the turn of the 17th century, or even the 18th century. This drawing shifts the dating of its construction to before 1508, and several features of its hitherto unknown Gothic-Renaissance phase stand out from the corpus of preserved residential architecture in Dubrovnik. First of all, the Caboga-Zec villa is a twin building, which is also manifest in its front façade with a symmetrical double composition featuring a Gothic trifora and lateral biforas. Another exceptional feature is an early example of the corner loggia, i.e. a shallow loggia with two arches placed at a right angle. Such twin loggias appear on the front façades of two Dubrovnik villas in the bay of Gruž dating from the late 16th century (Sorgo-Natali and *Mleci*), but without communication with the outside space (a terrace over the boathouse or a rear garden) as was characteristic of the lateral, “transit” loggias of the earlier 16th-century villas. Instead, the loggia of the Caboga-Zec villa is comparable in terms of design and functionality with the chronologically closer loggias of older Bunić-Caboga villas in Batahovina

(Rijeka Dubrovačka), given the probable connection to the terrace above the preserved boathouse (not shown in the drawing, but indicated by the wide arch of the loggia). Analogies with both types of loggias suggest that the architectural concept of the Caboga-Zec villa is a transitional form, i.e. possibly the earliest example of a corner loggia in the corpus of Dubrovnik's villa architecture, and also indicate the local origin of this architectural motif.

The newly discovered drawing also brings information about the original owners of the Caboga-Zec villa complex, whose surnames – Bizia and Dobrić (Nale) – point to the very top of Dubrovnik's Antonine citizenry. The specific circumstances of its construction probably explain the rather flexible interpretation of the characteristic forms of villa architecture and the appropriation of some pragmatic elements of cooperative family housing. On the other hand, the social status and wealth of the commissioners may explain the wish to use an innovative, modern architectural motif such as the Renaissance-style corner loggia.

The discovery of this drawing, which accurately documents the condition of the Caboga-Zec villa at the beginning of the 16th century, will encourage research on certain issues that have only been tackled here, rendering this hitherto undervalued villa a crucial key to the development of Dubrovnik's villa architecture. Only systematic conservation and restoration-oriented investigation can provide answers to the questions of formal development, while further archival research will provide a broader view of the commissioners' activity and the dynamics of real-estate ownership among the highest commoner strata in the 15th and 16th centuries.

Keywords: Dubrovnik, villa, Renaissance, loggia